

**ASIA: HE 109/2024 VP HALLITUKSEN ESYTYS EDUSKUNNALLE
VALTION TALOUSARVIOKSI VUODELLE 2025**

Lausunnonantajan nimi ja yhteystiedot:

Sari Aalto-Matturi, toiminnanjohtaja, sari.aalto-matturi@mieli.fi
Satu Raappana, johtaja, Lapset ja nuoret, satu.raappana@mieli.fi

MIELI ry kiittää eduskunnan valtiovarainvaliokunnan kunta- ja hyvinvointijaostoa mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2025, erityisesti lasten ja nuorten hyvinvointiin, mielenterveyspalveluiden tarpeeseen ja saatavuuteen, lapsiperheköyhyyteen sekä nuorten terapiatakuuseen liittyen.

Hoitamattomilla mielenterveyden häiriöillä on merkittäviä kielteisiä vaikutuksia ihmisten ja perheiden hyvinvointiin mutta myös kansantalouden tasapainolle. OECD:n arvion mukaan mielenterveyden häiriöiden kustannukset Suomelle ovat yli 11 miljardia euroa vuositasolla, ja mielenterveyden häiriöt ovat merkittävin työelämästä syrjäyttävä sairausryhmä.

Psyykinen hyvinvointi on yhteiskunnan menestystekijä. Nuorten mielenterveyttä ei voi nähdä irrallaan yhteiskunnan muista tekijöistä. Pitämällä huolta lasten ja nuorten hyvinvoinnista, mielenterveydestä ja edellytyksistä hyvään elämään, varmistamme yhteiskunnan kantokyvyn myös tulevaisuudessa.

Lasten ja nuorten hyvinvointi

Nuorten mielenterveys on heikentynyt viime vuosina. Koettu mielenterveyskuormitus ja oireilu ovat kasvaneet ja mielenterveyshäiriöiden diagnoosit lisääntyneet noin 25 prosentilla. Noin kolmasosa tytöistä ja naisista yläkouluissa ja toisella asteella on koulu-uupunut sekä kokee ahdistusta ja masennusta. Kouluterveyskyselyn (2023) mukaan noin kolmasosa yläkoulun tytöistä on koulu-uupunut ja kärsii ahdistuneisuudesta. Kouluun liittyvää uupumusasteista väsymystä kokee 43 % ja riittämättömyyden tunnetta 37 % yläkoulun tytöistä. Nuorten heikentynyt mielenterveys vaikuttaa oppimiseen, toimintaan ja opiskelukykyyneen sekä heijastuu tulevaan työkykyyn.

Hallitus on tekemässä useita nuorten kasvu- ja elinoloihin vaikuttavia muutoksia. Nuoren kasvulle, kehitykselle ja hyvinvoinnille merkittäviin tekijöihin, kuten toimeentuloon, sosiaaliturvaan, asumiseen, työelämään ja palveluihin pääsyyn vaikuttavien politiikkatoimien nuori- ja mielenterveysvaikutusten arviointi tulee varmistaa. Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman toimeenpanoon kohdentuneet leikkaukset ja nuorisoalan

osaamiskeskustoiminnan toteutuminen huomattavasti suunniteltua kapeampana heikentää nuorisoalan mahdollisuuksia tukea heikommassa asemassa olevia nuoria entisestään. Myös järjestöjen valtionavustuksiin kohdistuvat leikkaukset vaikuttavat suoraan nuorten hyvinvointia tukevaan työhön.

Kansallinen mielenterveysstrategia 2020–2030 luo hyvän pohjan nuorten mielenterveyden edistämiseksi. Strategia painottaa mielenterveyden haasteissa voimavarojen vahvistamista, ongelmien ehkäisyä ja varhaista apua. Perustason mielenterveyspalveluiden kehittämisen ohella strategia painottaa mielenterveyttä edistävää ja mielenterveyden häiriöitä ehkäisevää työtä arkiympäristöissä, kuten kouluissa, harrastuksissa ja nuorten työpaikoilla. Lisärahoitusta ollaan kuitenkin kohdistamassa ainoastaan terapiatakuuseen ja matalan kynnyksen mielenterveyspalveluihin, kun taas edistävän ja ehkäisevän työn resurssit ovat leikkautumassa.

Nuorten terapiatakuu

MIELI Suomen Mielenterveys ry pitää tärkeänä, että pitkään toivottu terapiatakuu on lasten ja nuorten osalta toteutumassa vuoden 2025 aikana. Lisääntyneestä hoidontarpeesta huolimatta perustason mielenterveyspalveluja on hyvin niukasti tarjolla, erityisesti lapsille ja nuorille, joten terapiatakuu on tärkeä askel perustason mielenterveyspalveluiden toteutumisessa. MIELI ry kuitenkin katsoo, että esityksen yläikärajaa tulisi nostaa vastamaan hyvinvointi-indikaattoreissa esille nousevaan nuorten aikuisten lisääntyneeseen kuormittuneisuuteen ja oireiluun. Lisäksi valmistelua tulisi jatkaa koko väestön kattavan terapiatakuun toteuttamiseksi tulevalle hallituskaudella.

Ikärajan noston lisäksi MIELI ry katsoo, että hoidon yhdenvertaista toteutumista tulisi vahvistaa. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää ja nuorten lievien ja keskivaikeiden mielenterveyshäiriöiden hoidon järjestämiseen. Lasten ja nuorten yhdenvertaisuus ei toteudu, jos eri alueilla on käytössä eri hoitoja ja interventioita. Hoidon lähtökohtana tulee olla lasten ja nuorten tarpeet ja tarvittava hoito tulisi saada läheltä lapsia ja nuoria eli kouluista ja terveysasemilta.

MIELI ry myös pitää tärkeänä, että terapiatakuu kohdistuu siihen kasvavaan joukkoon lapsia ja nuoria, jotka mielenterveyden häiriön takia ovat hoidon tarpeessa. Terapiatakuu ei saa johtaa tilanteeseen, jossa lasten ja nuorten pääsy muuhun kuin terapiatakuun alaiseen hoitoon (esimerkiksi keskustelutukeen elämäntilanteissa) opiskeluhuollossa tai esimerkiksi järjestöjen tarjoamissa palveluissa vaikeutuu.

Matalan kynnyksen mielenterveyspalvelut

Nuoret chat palveluihin kohdistettu 500 000 euron lisärahoitus on tärkeä panostus nuorten matalan kynnyksen tukeen. Vuoden jokaisena päivänä saavutettava matalan kynnyksen

anonyymi palvelu on nuorille erittäin tärkeä tuen ja avun saamisen kanava. Järjestöjen yhteistyönä ylläpitämän Sekasin-chatin aineistoa tutkineen Ulos epätoivosta- ja CHAT-YOUTH - tutkimusten (Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen, Nuorisotutkimusseuran, A-klinikkasäätiön sekä Helsingin, Tampereen ja Turun yliopistojen toteuttama) havaintojen mukaan anonymiteetti vahvistaa myös nuorten toimijuutta eli kykyä tehdä päätöksiä ja valintoja. Palvelussa nuori itse tekee päätökset siitä, mihin palvelua käyttää - ainoana ja sellaisenaan riittävänä keskusteluapuna, palveluohjauksen välineenä, tai täydentävänä palveluna kasvokkaisen avun ohessa esimerkiksi palvelupolkunsa katkoskohdissa. Tämän tuen varmistaminen myös tulevaisuudessa on ensiarvoisen tärkeää ja on merkittävää, että hallitus on päättänyt panostaa siihen.

Nuorten chat-palvelun 500 000 euron lisärahoituksen ohella hallitus esittää kahden miljoonan euron kohdennusta matalan kynnyksen mielenterveyspalveluihin. Mielenterveyspalveluiden kuormittuneessa tilanteessa matalan kynnyksen tuki ehkäisee ongelmien vaikeutumista ja osaltaan keventää perusterveydenhuoltoon ja erikoissairaanhoidon kohdistuvaa painetta.

On kuitenkin tärkeää huomata, että hallitus esittää leikattavaksi 79,5 miljoonaa euroa sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtionavustuksia. Leikkauksia on tarkoitus kasvattaa asteittain vuosina 2026-2027. Vuonna 2025 mielenterveysjärjestöjen työhön kohdistuu arviolta noin 800 000 euron leikkaus. Osittain leikkaukset ovat kohdistumassa suoraan matalan kynnyksen psykososiaaliseen tukeen sekä sosiaali- ja terveysjärjestöjen muuhun sellaiseen työhön, joka tukee ja vahvistaa nuorten hyvinvointia.

Myös esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla aiotut leikkaukset nuorisotyön osaamiskeskusrahoitukseen vähentävät nuorten hyvinvointityötä verrattuna aikaisempiin vuosiin, jolloin osaamiskeskusrahoituksesta osa on suunnattu nuorten mielenterveyttä edistävään työhön. Kokonaisuutena ennaltaehkäisevän työn ja matalan kynnyksen tuen resurssit ovat lisärahoituksesta huolimatta pienentymässä.

Nuorten ammatillinen kuntoutus

Hallitus ehdottaa ensi vuodelle muutoksia nuorten ammatilliseen kuntoutukseen ja kuntoutusrahoihin. Esityksessä ehdotettujen toimenpiteiden tarkoitus on mahdollistaa edelleen nuorten pääsy ammatillisen kuntoutuksen palveluihin ilman sairaus- tai vammadiagnoosia. Esityksen tavoitteena on myös kannustaa työllistymään samalla huomioiden sosiaaliturvan yksinkertaistamistarpeet sekä hallitusohjelman tavoitteet julkisen talouden tasapainottamisesta.

MIELI ry tukee luonnoksessa esitettyä ratkaisua, jossa nuorten ammatilliseen kuntoutukseen pääsy ei edellyttäisi sairaus- tai vammadiagnoosia, mutta katsoo, että jotkut esityksessä ehdotetut muutokset vaikuttavat kielteisesti kaikkein haavoittuvassa asemassa oleviin nuoriin

ovat ristiriidassa julkisen talouden vahvistamisen tavoitteen kanssa. Muutosten myötä entistä suurempi osa heikossa asemassa olevista nuorista uhkaa jäädä vaille tarvitsemaansa tukea ja toisen asteen tutkintoa, minkä myötä syrjäytymisriski lisääntyy. Esitys keskittyy lyhyen aikavälin taloudellisten vaikutusten arviointiin ja jättää huomioimatta pidemmän aikavälin taloudellisen vaikutukset, jotka ovat ratkaisevia esitettyjen muutosten taloudellisten vaikutusten arvioimiseksi.

MIELI ry näkee esityksen lähtökohdat ongelmallisina. Ei ole näyttöä siitä, että syrjäytymisvaarassa olevien nuorten työllistymistä voisi edistää heikentämällä heidän taloudellista asemaansa kuntoutukseen osallistumisen ajalta. MIELI ry katsoo, että kuntoutujien asemaa heikentävien toimenpiteiden sijaan tulisi nuorten työelämään kiinnittymistä tukea myönteisin keinoin.

Lapsiperheköyhyys

Talousongelmat heikentävät tutkitusti niin aikuisten kuin perheen lasten mielenterveyttä. MIELI ry:n vuonna 2023 toteuttaman ”Ylivelkaantumisen vaikutukset lapsiperheiden arkeen ja mielenterveyteen” -selvityksen (n=572) mukaan vanhemmat raportoivat ylivelkaantumisen syinä olevan mm. elinkustannusten nousun, tulojen laskun sekä yhteiskunnan tukien riittämättömyyden tai väliinpuutoamisen niiden ulkopuolelle. Pitkittyneet talousvaikeudet ja ylivelkaantuminen voivat johtua myös itsestä riippumattomista syistä kuten taloudellisesta väkivallasta tai perheenjäsenen tai läheisen riippuvuuksista. Kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa tulee huomioida talouden ja mielenterveyden välinen yhteys sekä pyrkiä systemaattisesti vähentämään talousongelmiin liittyvää stigmaa.

Ennaltaehkäisevään ja matalan kynnyksen toimintaan panostaminen on ensiarvoisen tärkeää, jotta perheiden haasteet eivät pääsisi pitkittymään. Talousasioiden suunnitelmallinen puheeksi ottaminen perheiden palveluissa mahdollistaa varhaisen tuen saamisen ja ohjaamisen oikean jatkoavun piiriin. Talousvaikeudet ja niihin kytkeytyvät muut elämänhaasteet kuormittavat mielenterveyttä, jolloin mielenterveyspalveluiden tulisi olla helposti saatavilla ja niiden saaminen ei saisi olla rahasta kiinni.

Riittävä toimeentulo ja sosiaaliturva suojaavat perheiden mielenterveyttä. Perusturva ja toimeentulotuen perusosa eivät nykyisellään ole riittävällä tasolla. Lisäksi lapsilisä on jäänyt hintojen kehityksestä jälkeen, koska sitä ei ole sidottu indeksiin. E erityisen suuressa köyhyysriskissä ovat Suomessa yhden vanhemman perheiden lapset, jotka elävät yli kahdeksan kertaa todennäköisemmin köyhyydessä kuin kahden vanhemman perheiden lapset. Kattava ja tasoltaan riittävä sosiaaliturva on tärkeä keino suojella lapsia köyhyydeltä ja siten tärkeää YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisen kannalta.

Myös perustason mielenterveyspalveluita tulee huomioida talousvaikeuksien vaikutus mielenterveyteen. Talous ja velkaneuvonnan, Ulosottolaitoksen ja muiden sidosryhmien

yhteistyössä toteuttama Talousneuvolapalvelu tulisi saada valtakunnallisesti kattavaksi ja mielenterveyspalvelut tulisi saada mukaan toteuttamaan moniammatillista yhteistyötä talousneuvoloissa.

Helsingissä 18.10.2024

Sari Aalto-Matturi
Toiminnanjohtaja
MIELI Suomen Mielenterveys ry

Satu Raappana
Johtaja, Lapset ja nuoret
MIELI Suomen Mielenterveys ry